



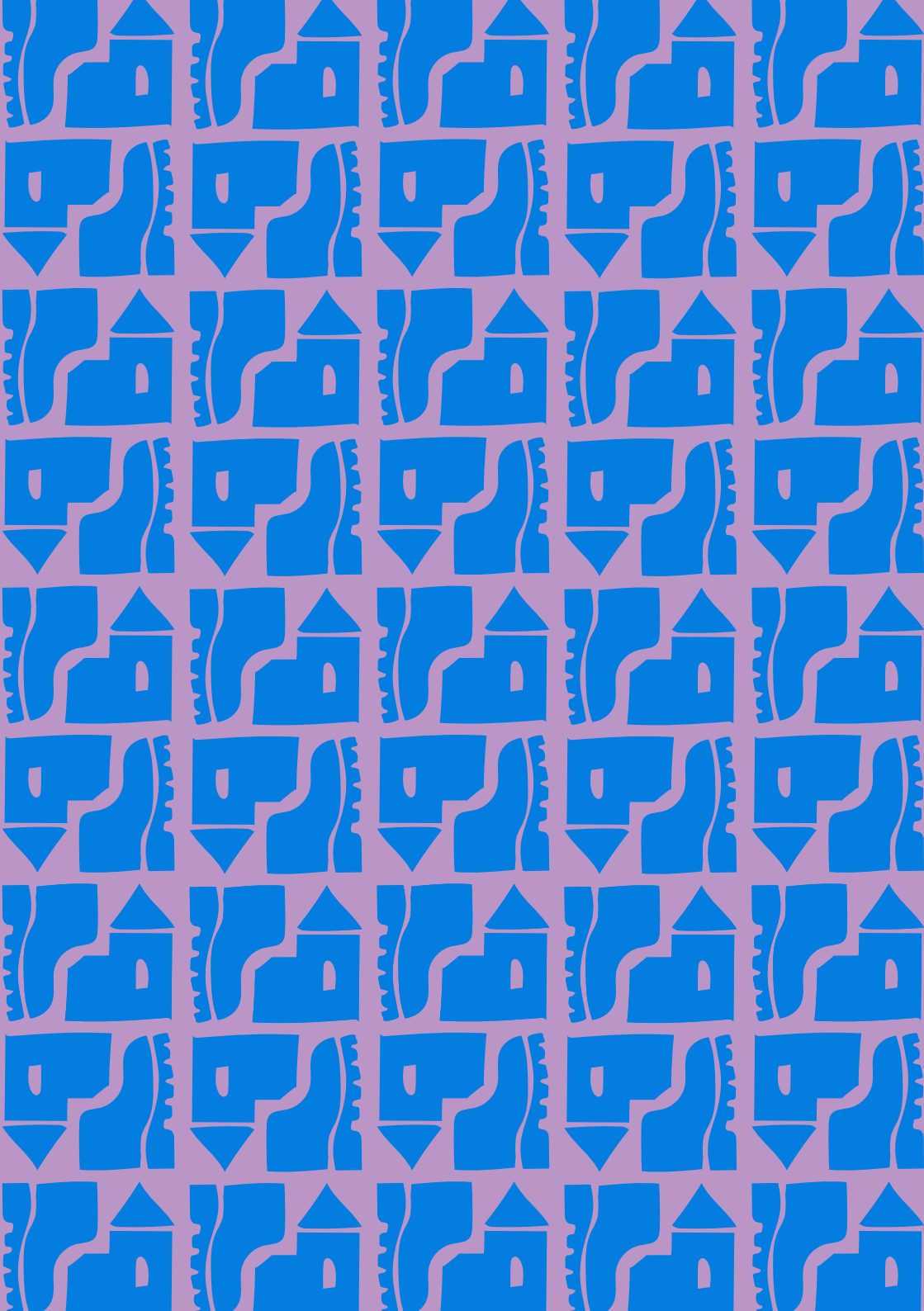
HET ZILTEPAD



USQUERT WANDELROUTES

LANGS DE
RUIGE RAND

VAN HET
NOORDEN



LANGS DE
RUIGE RAND
VAN HET
NOORDEN

HET ZILTE
PAD
LANGS DE
RUIGE RAND VAN HET
NOORDEN

WELKOM OP HET ZILTEPAD

In dit weidse gebied dienen de kerktorens als prachtige bakens, net zoals vroeger voor de scheepvaart. Ook voor ons zijn het bakens van betekenis, in allerlei opzichten. En nu kunnen ze dat ook voor jou zijn. We hebben de deuren alvast voor je opengezet.

Elk routeboekje is opgebouwd uit eerst een rondwandeling die je vanuit de kerk kan starten en waar je ook weer terugkeert. Daarna volgt een etappe naar links beschreven en een naar rechts. Zo kan je zelf kiezen of je alleen de rondwandeling wil doen of dat je misschien wel meerdaags gaat wandelen. Welke kant je op gaat mag je helemaal zelf weten.

**Wij wensen je mooie momenten
en ontmoetingen!**

**'ALLEEN WAAR JE TE VOET WAS,
BEN JE WERKELIJK GEWEEST'
- GOETHE**



HET BLIJFT EEN WON-
DERBAARLIJK VERHAAL.
ZOALS DOKKUM VOOR
ALTIJD VERBONDEN IS MET
BONIFATIUS, ZO HEEFT DIE
ANDERE MIDDELEEUESE
MISSIONARIS LIUDGER
EEN INNIGE RELATIE
MET USQUERT.

De opzienbarende genezing van de blinde zanger Bernlef is ook nog eens veel zachtaardiger dan de aan opstandige Friezen toegeschreven moord op Bonifatius. De wonderen zijn in de omgeving van Usquert de wereld nog niet uit. Dat ondervinden voetreizigers veelvuldig.

De onvoorstelbare kracht van het Scandinavische landijs tijdens de voorlaatste ijstijd en de daaropvolgende invloed van de zee, lieten zichtbare sporen achter in het gebied. De ijsmassa kneedde de ondergrond, sleet geulen uit in de bodem. In zo'n geul ontstond nadat het ijs smolt de Fivel. De andere boezems waren die van het Reitdiep en

de Hunze in het westelijke deel van de huidige provincie, en de Dollard meer naar het oosten.

Ten oosten en westen van de boezem van de Fivel vormden zich kwelderwallen. De rivier lag in een laagte, die door het ijs was ontstaan tussen Baflo en Delfzijl. Zand en slib bleven bij vloed en hoogwater aan weerszijden van de inham achter. De getijden boetseerden het reliëf dat het Hogeland kenmerkt. De hoger opgeslibde kweldergronden vielen permanent droog en achter de hoogten lagen binnenmeren, eerst gevuld met zout water, toen brak en daarna zoet. Er ontstond veen. In de laagten zette zich knipklei af, een slecht water doorlatende grondsoort.

Vanaf de elfde eeuw verzandde de Fivelboezem en vormde zich haaks op de kwelderrug vanaf Winneweer in het zuiden naar Usquert in het noorden, een nieuwe wal. Die loopt westwaarts vanaf Usquert naar Uithuizermeeden.



INHOUD

1. INTRO USQUERT p. 4

2. RONDWANDELING USQUERT p. 7

3. ETAPPE NAAR ← USQUERT-PIETERBUREN p. 15

4. ETAPPE NAAR → USQUERT-UITHUIZERMEEDEEN p. 23

5. FIETSRUTES DOOR USQUERT p. 31



RONDWANDELING

USQUERT

15,4

KM

OVER WARFFUM,
ROTTUM EN
HELWERD

DE WONDEREN ZIJN DE WERELD NOG NIET UIT



DE LIGGING OP HET MEEST NOORDELIJKE PUNTJE VAN DE KWELDERWAL DIE LANGS DE WESTELIJKE FIVELBOEZEM ONTSTOND, MAAKT DAT USQUERT EEN LANGE BEWONINGSGESCHIEDENIS HEEFT.

Het is een vooruitgeschoven post in het dynamische getijdenlandschap. Dat maakte de nederzetting tot een geschikte uitvalsbasis voor de missiereizen, die Liudger na de ontijdige dood van Bonifatius in de Friese landen, ondernam. De Friese zanger Bernlef reisde vanuit zijn geboorteplaats Warffum langs de nederzettingen op de kwelderwallen. Hij zong

over de heldendaden van zijn voorvaders. Bij een optreden op de wierde van Helwerd, vlakbij Usquert, ontmoette hij volgens de overlevering Liudger die er tijdens zijn missiereis een gastvrij onthaal had gekregen. Liudger was eveneens Friestalig en kon de humoristische dichtkunst van Bernlef wel waarderen. Hij genas de bard van zijn blindheid, waarop die zich bekeerde tot het christendom. Het verhaal van de wonderbaarlijke genezing verspreidde zich als een lopend vuurtje. De zanger en missionaris trokken vervolgens samen rond. Het verrichtte wonder gaf een krachtige impuls aan de kerstening.

1 IN DE NEGENDE-EEUWSE LEVENSBSCHRIJVING VAN LIUDGER STAAT EEN KAPEL IN 'WYSCWYRD' GENOEMD.

Dit oratorium zou daarmee het oudste christelijke heiligdom zijn in de provincie Groningen. Al voordat Liudger verscheen woonden er christenen in Usquert en op nabijgelegen wierden zoals Helwerd. Mogelijk waren zij al door diens voorganger Willehad bekeerd. De eerste generatie kerken, die vaak op de plek van Friese heiligdommen, zijn gebouwd, waren van hout. In de elfde eeuw kreeg Usquert een tufstenen zaalkerk in romaanse stijl. In 1231 is deze door brand verwoest door toedoen van vijandige inwoners van Eenrum. Daarbij vond een kluisenaar die bij de kerk woonde, de dood.

Getroffen door de banvloek van de bisschop in Utrecht, toonden de Eenrummers berouw. Zij schonken geld waarmee de kerk in laatromaanse stijl kon worden herbouwd. De kerk onderging diverse verbouwingen.

2 AAN WEERSZIJDEN VAN DE WADWERDERWEG, MAAR VOORAL AAN DE NOORDZIJDE MET DE SCHUREN GERICHT OP DE UITERDIJKSCHE LANDEN EN DE NOORDPOLDER, STAAN KAPITALE HERENBOERDERIJEN.

De boeren van het Hooge Land profiteerden van de landaanwinning en inpolderingen. De vruchtbare zavelige grond bleek uitermate geschikt voor akkerbouw. In de negentiende eeuw stegen de prijzen en konden veel boeren zich in welvaart en aanzien spiegelen aan de landadel. De voorhuizen van de boerderijen ogen als landhuizen aangenaam in het groen verscholen met grachten en vijvers en vaak voorzien van neoclassicistische stijlelementen of juist in de latere Jugendstil. Als renteniers trokken ze zich vervolgens terug in dorpen zoals Usquert en bouwden villa's met daaromheen fraaie tuinen in Engelse landschapstijl.



3 ANDERS DAN DE MEESTE KUNSTMATIGE HEUVELS WAS DIE BIJ WARFFUM BLOKVORMIG.

De ligging op de kwelderwal maakte het mogelijk dat de wierde uitdijde tot de grootste van Nederland en met een hoogte van 5,75 meter een van de hoogste in Groningen. Tijdens de hoogtijdagen van het Friese rijk werd er rechtgesproken op de warf (synoniem voor terp/wierde). Museum Het Hoogeland geeft een boeiend inblik in het dorpsleven in de negentiende eeuw. Er kunnen oude huizen en bedrijfspanden worden bezocht met origineel interieur, er staan archeologische vondsten tentoongesteld uit de omgeving en er is een café.

4 DE SEBASTIAANKERK IN WARFFUM STAMT UIT DE ELFDE OF TWAALFDE EEUW EN HAD EEN NAUWE BAND MET HET NONNENKLOOSTER VAN DE JOHANNIETERORDE DAT IN 1284 WERD GEBOUWD OP EEN WIERDE IETS TEN ZUIDEN VAN HET DORP.

Het klooster groeide uit tot de grootste vestiging van deze orde in de Lage Landen en bezat 1400 hectare cultuurgrond en een uithof in het veen bij Zuidlaren. De pastorie van de kerk die aan het einde van de Kerkstraat ligt is volgens kenners het oudste bewaard gebleven stenen huis op het Groningse platteland. Een deel ervan stamt uit 1300.

5 DE LANDERIJEN VAN HET KLOOSTER VAN WARFFUM ZIJN IN 1610 NA AFLOOP VAN DE TACHTIGJARIGE OORLOG DOOR DE PROVINCIE IN BESLAG GENOMEN.

In 1623 is de kloostergemeenschap officieel ontbonden, er waren nog twaalf nonnen. Zij ontvingen een uitkering. Op de plek van het klooster staat een boerderij, de eerste aan de linkerhand na het passeren van de spoorweg.



6 VAN EEN WONDERBAARLIJKE GENEZING ZOALS BIJ BERNLEF ZAL WAARSCHIJNLIJK TIJDENS DE RONDWANDELING GEEN SPRAKE ZIJN. Maar wie alle zintuigen openzet kan de magie ervaren van de lichtval over het weidse land, het genot van wandelen over veldwegen en smalle boerenpaden, begeleid door vogelgetjilp dat ongetwijfeld net zo mooi klinkt als de zangkunst van Bernlef.

7 AAN HET OOIIT ZO MACHTIGE KLOOSTER JULIANA, GEWIJD AAN DE MARTELARES JULIANA VAN NICOMEDIË, OP DE WIERDE VAN ROTTUM HERINNERT HET SLOTENSTELSEL EN DE DORPSKERK. Het dorpje ligt prachtig op een door de inwoners opgeworpen kunstmatige heuvel en grensde ooit aan de zee. Terwijl Warffum en Usquert op zavelige grond geschikt voor akkerbouw liggen, overheersen hier weilanden omdat de ondergrond uit slecht water doorlatende potklei bestaat. Het Benedictijns mannenklooster was het belangrijkste klooster in het gewest Hunsingo. Alle belangrijke gebouwen zoals de kerk, abtenhuis, leerlooierij, melkhuus, smederij en kuiperij stonden

binnen de binnengracht die goed bewaard is gebleven. Kerk en de naastgelegen kleinste woning van Groningen - opgetrokken uit kloostermoppen - kunnen worden bezocht. Dichtbij Rottum lag ook het nonnenklooster Betlehem, dat in naam voortleeft als boerderij.

8 DE MEESTE BRONNEN WIJZEN DE WIERDE HELWERD AAN ALS DE PLEK WAAR LIUDGER DE ZANGER BERNLEF GENAS VAN ZIJN BLINDHEID. In de middeleeuwen stonden er meerdere boerderijen op de door Friezen opgeworpen heuvel. In het begin van de twintigste eeuw is de wierde gedeeltelijk afgegraven. Er was veel vraag naar terpaarde voor het verrijken van minder productieve gebieden. Door die gedeeltelijke afgraving lijkt het alsof er sprake is van twee wierden. De laatste boerderij is in 1872 gesloopt en vervangen door de aan de Usquerderweg gelegen hoeve Nieuw Helwerd. De wierde is in bezit van Het Groninger Landschap, een rondwandeling geeft een goede impressie van de omvang en het knap staaltje grondverzet dat in eeuwen noeste arbeid en ophoging bij de aanleg te pas kwam.

ROUTEBSCHRIJVING

RONDWANDELING Usquert

AFSTAND **15,4 km**

STARTPUNT **Kerk Usquert**

Met de rug naar de entree van de Petrus en Pauluskerk rechtdoor over Leerlooierspad. Schuin rechtdoor Jacobstraat. Vervolgens op T-splitsing **RA →**. Bij 64 **← LA** Kruyssteelaan. Na huisnummer 15 **← LA** schelpenpad. Op T-splitsing **RA →** door de groene garnering met essen en abelen. Linksaf op de Wadwerderweg. Over het fietspad de provinciale weg oversteken en de Wadwerderweg zo'n 3 kilometer vervolgen. In Warffum bij 30 **← LA** Zijlsterpad naar 80, een mooi boerenpad om het dorp heen. Het pad loopt licht omhoog de wierde op. Op de Oosterstraat **← LA** en direct **RA →** de Schoolstraat langs het Openluchtmuseum Het Hoogeland. Bij 80 op de Hoofdstraat **RA →** en direct **← LA** kerkpad naar Hoofdstraat. Even **← LA** en dan **RA →** Kerkstraat. Op de Pastorieweg **← LA** met de bocht mee naar links. Komt uit op de Torenweg, daar **RA →** naar de haven. Voor het water **← LA** en bij 73 **RA →** over de Stationsweg en rechtdoor over het spoor naar 72




en 11. Bij 11 (paal staat aan rechterkant van de weg) **← LA** boerenpad langs vaart en voormalige vuilstort en gemaal Usquert. **RA →** bij 82 over Hoogholtje (een hoge houten brug over de vaart) naar 21. Het Dingsteepad komt uit op Jacob Tilbusscherweg. Bij 21 **← LA** naar 96 over Rottum. Vlak voor het dorp gaat het pad langs een picknick bank **← LA** en cirkelt om de wierde en het voormalige benedictijner mannenklooster Juliana heen. De route gaat langs de oude kloosterkerk en het kleinste huisje van Groningen, opgetrokken uit kloostermoppen. De Kloosterweg vervolgen en vlak voor de kruising **← LA** een smal pad langs de rand van de wierde en door de velden naar 96. Daar **← LA** over het fietspad terug naar Usquert. Vlak na het passeren van de boerderij Helwerd **← LA** de weg oversteken naar de entree van de wierde Helwerd. Om de wierde heen loopt een graspad. Weer terug op het fietspad langs de Usquerderweg **← LA** langs het voormalige klooster Wjitwerd terug naar Usquert. Na de spoorwegovergang de Hoofdstraat vervolgen en bij bocht naar rechts rechtdoor smal straatje terug naar de Petrus en Pauluskerk.

LEGENDA

LANDSCHAP

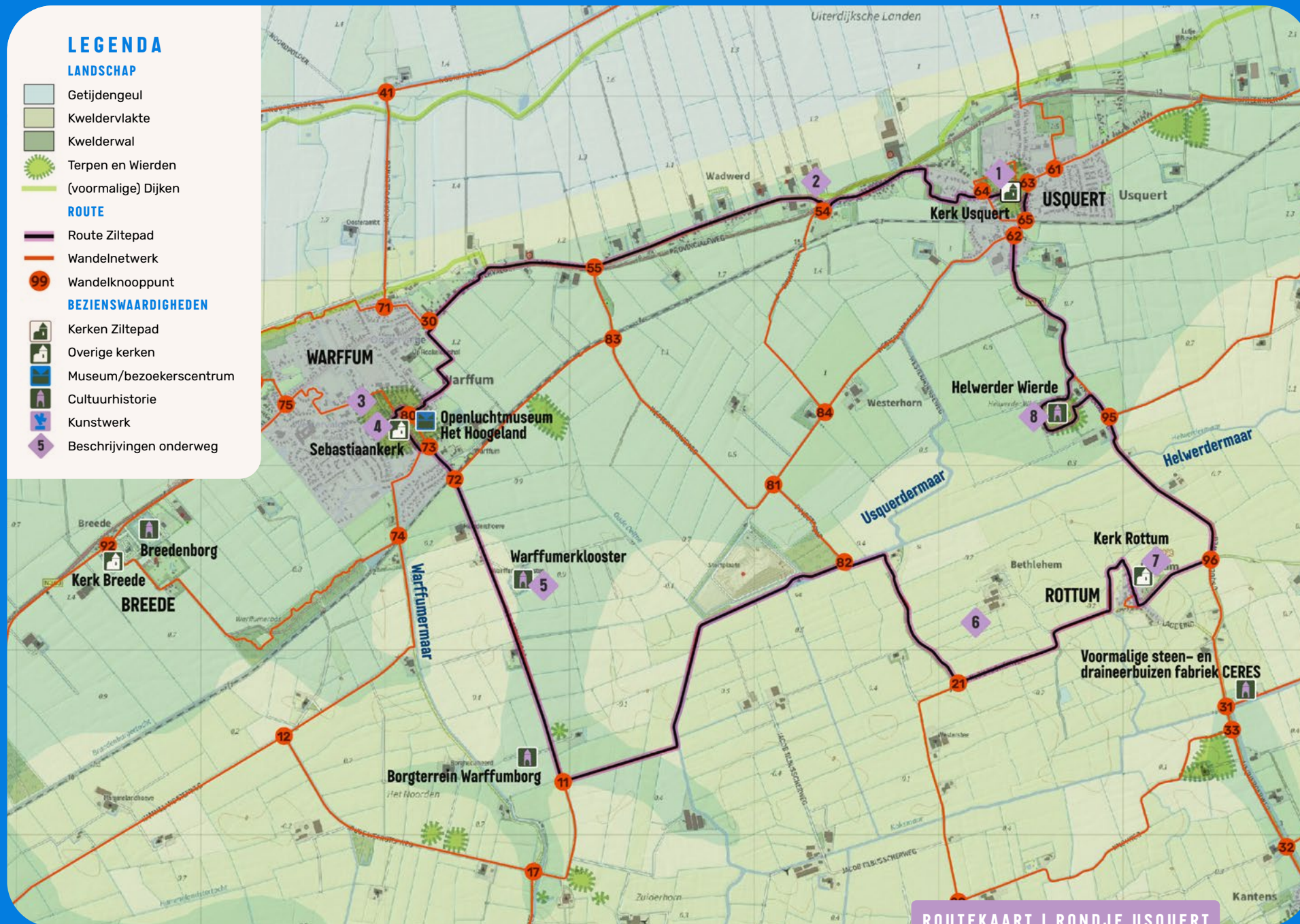
-  Getijdengeul
-  Kweldervlakte
-  Kwelderwal
-  Terpen en Wierden
-  (voormalige) Dijken

ROUTE

-  Route Ziltepad
-  Wandelnetwerk
-  Wandelknooppunt

BEZIENSWAARDIGHEDEN

-  Kerken Ziltepad
-  Overige kerken
-  Museum/bezoekerscentrum
-  Cultuurhistorie
-  Kunstwerk
-  Beschrijvingen onderweg



ROUTEKAART | RONDJE USQUERT



ETAPPE NAAR LINKS

USQUERT PIETERBUREN

15,7 | KM

OP DE GRENS VAN WATER EN LAND



WIE IN USQUERT EN PIETERBUREN DIEP INADEMT, RUIKT DE ZILTE LUCHT. DE ZEE EN KWELDERS LIGGEN BINNEN HANDBEREIK. DE TOCHT VANAF USQUERT VOERT OVER OUDE EN NIEUWE ZEEDIJKEN, GAAT DOOR DE JONGSTE POLDERS VAN GRONINGEN EN VERTELT HET VERHAAL VAN ZEEDOORBRAKEN, LANDAANWINING EN DE RIJKE VOGELWERELD OP DE GRENS VAN WATER EN LAND.

Een landschap dat rechtlijnig en streng oogt, maar een rijke schakering aan leven en cultuurhistorie herbergt. Van de veldleeuwerik die hoog in de lucht zingt, tot de lepelaars die in de wadslenken hun kostje bij elkaar zoeken. En van dansende kluten, foeragerende reeën en hazen die het hazenpad kiezen tot de levenslust van boeren en dorpsbewoners en hun diepbewogen strijd tegen krimp en verpaupering.

1 AL VROEG TIJDENS DE KERSTENING VAN DE FRIEZEN VERREES ER EEN KERK OP DE WIERDE VAN USQUERT.

Missionaris Liudger stichtte in de negende eeuw een houten godshuis. Usquert groeide in de middeleeuwen uit tot een proosdij van het bisdom Münster. Achter de toren uit 1868 staat een romanogotische kerk uit de dertiende eeuw. Een eerdere tufstenen kerk zou in brand zijn gestoken door inwoners van Eenrum in de bloedige strijd tussen de landschappen Hunsingo en Fivelingo. Usquert vormt het meest noordelijke puntje van de westelijke oeverwal van de oude Fivelboezem. De rij achter elkaar gelegen wierden op die rug in het Hogeland begint bij Westerwijtwerd en Middelstum in het zuiden.



HET VROEGERE GEMEENTEHUIS VAN USQUERT NAAR ONTWERP VAN DE BEKENDEN ARCHITECT BERLAGE ETALEERT DE RIJKDOM VAN DE TOENMALIGE GEMEENTE TUSSEN DE TWEE WERELDOORLOGEN.

Het opvallende raadhuis kwam in 1930 tot stand. Usquert telde in die tijd relatief gezien de meest vermogende inwoners van Nederland. Vanaf de negentiende eeuw stegen de landbouwprijzen. Renteniërende boeren bouwden grote villa's die het straatbeeld van het dorp domineren.



2 NOORDPOLDERZIJL, DE KLEINSTE ZEEHAVEN VAN NEDERLAND, IS ALLEEN BE-REIKBAAR BIJ HOOG WATER.

Café 't Zielhoes is gevestigd in de oude sluiswachterswoning die bij de uitwateringssluis is gebouwd. Aan de sluis is goed te zien hoe veel hoger de huidige dijk reikt, dan de oude. De later geplaatste basaltblokken kapselen de oude sluis in, zodat het wel een grot lijkt.



3 DE KLUTENPLAS DOET ZIJN NAAM EER AAN. OPMERKELIJK ZOVEEL KLUTEN DE BINNENDIJKSE BRAKWATERPLASSEN TREKKEN.

Ook andere steltlopers, berg-eenden en ganzen voelen zich er thuis. Het is een ideale plek voor wadvogels om rustig te broeden, zonder angst voor hoogwater.

4 DE NOORDPOLDER IS EEN VAN DE LAATSTE GROTE INPOLDERINGEN GEWEEST IN GRONINGEN. Door de aanleg van een zeedijk over de opgeslibde kwelders schoof het vaste land zo'n 2 kilometer op. Op de uitgestrekte kwelders lagen voorheen al boerderijen die op huiswierden waren gebouwd om de bewoners droge voeten te garanderen. De 3500 hectare grote polder is vooral in gebruik als akkerland.



5

'T HUIS TEN DIJKE, OOK WEL DIJKSTERHUIS GENOEMD, IS NOG ALTIJD IN HET LANDSCHAP HERKENBAAR AAN DE BINNEN-GRACHT MET BORGSTEE.

De borg is in 1903 afgebroken en stamde uit de veertiende eeuw. De Petruskerk in Pieterburen dankt haar rijke interieur mede aan de opeenvolgende bewoners. De borg was op een zandplaat gebouwd en lag daardoor hoger dan de andere bebouwing in de omgeving. Het bleef dan ook gespaard voor de stormvloed in 1570 en 1717. Een van de bewoners was de dochter van watergeus en aanvoerder Diederik Sonoy.



Nadat hij het krijgsleven vaarwel zegde, trok hij in bij zijn dochter en schoonzoon. Hij ligt begraven in de Petruskerk. Een Moorse bediende die hem vergezelde raakte verliefd op een van de dienstmeisjes. Toen zij een andere minnaar verkoos, vermoordde hij haar met messteken. Een paar dagen later is hij even ten noorden van de borg onthoofd.

6 HET STREEKJE OUDEDIJK IS GENOEMD NAAR DE ZEEBORG, DE VROEG DERTIENDE-EEUWSE DIJK DIE INMIDDELS EEN STUK VAN DE WADDENZEE LIGT. TEN NOORDEN ER VAN ZIJN IN DE LATERE EEUWEN NOG TWEE DIJKEN AANGELEGD. De plas water aan de westkant van het streekje grenzend aan de boerderij is een kolk of wiel, overblijfsel van een eerdere dijkdoorbraak. Omdat het water met grote kracht door de opening in de dijk stroomt ontstaat daarachter een diep gat.



ROUTEBSCHRIJVING

 ETAPPE NAAR LINKS

← Usquert - Pieterburen

AFSTAND 15,7 km

STARTPUNT Kerk Usquert

Met de rug naar de ingang van de Petrus en Pauluskerk van Usquert RA → Torenstraat en ← LA Raadhuisstraat, langs de koren- en pelmolen Eva, het Berlagehuis. Rand dorp RA → provinciale weg oversteken over klinkerpad naar Oude Dijk, overkant weg ← LA fietspad. Bij boerderij Watwerd van familie Bierema RA → oprit erf aan rechterkant boerderij. Over erf aan achterkant naar polderweg. Komt uit op Middendijk, RA → en direct ← LA bij 51 naar 21 bij Noordpolderzijl. Dijk oversteken en ← LA tot aan knooppunt 11 (die aan de binnenzijde van de dijk staat, dus goed opletten). ← LA Dijksterpad volgen door de Noordpolder. De zeedijk stamt uit 1811 en is over de rand van de toenmalige kwelder aangelegd. Met die indijking kreeg Groningen er een polder bij van 3500 hectare.

Het Dijksterpad kruist de Oude zeedijk die na de Kerstvloed van 1717 is aangelegd. Bij haakse bocht naar rechts, rechtdoor veldpad nemen. Gaat links om een bosje en wiel heen, restant van een dijkdoorbraak. De eerste dijk, die in de dertiende eeuw tot stand kwam, liep vlak boven Pieterburen over Westernieland. Zo zijn land, boeren, dorpen en gehuchten in een bewoningsgeschiedenis van 2500 jaar noordwaarts opgeschoven. Voorbij boerderij fietspad RA → en in Pieterburen eerste klinkerweg RA →, die rechtsom volgen. In scherpe bocht naar links voorbij basisschool RA → smal schelpenpad door groenstrook om speeltuin heen en vervolgens voor betonpad ← LA over voetpad naast Bezoekerscentrum Waddenkust naar de Hoofdstraat. Rechtdoor naar Petruskerk Pieterburen.



LEGENDA

LANDSCHAP

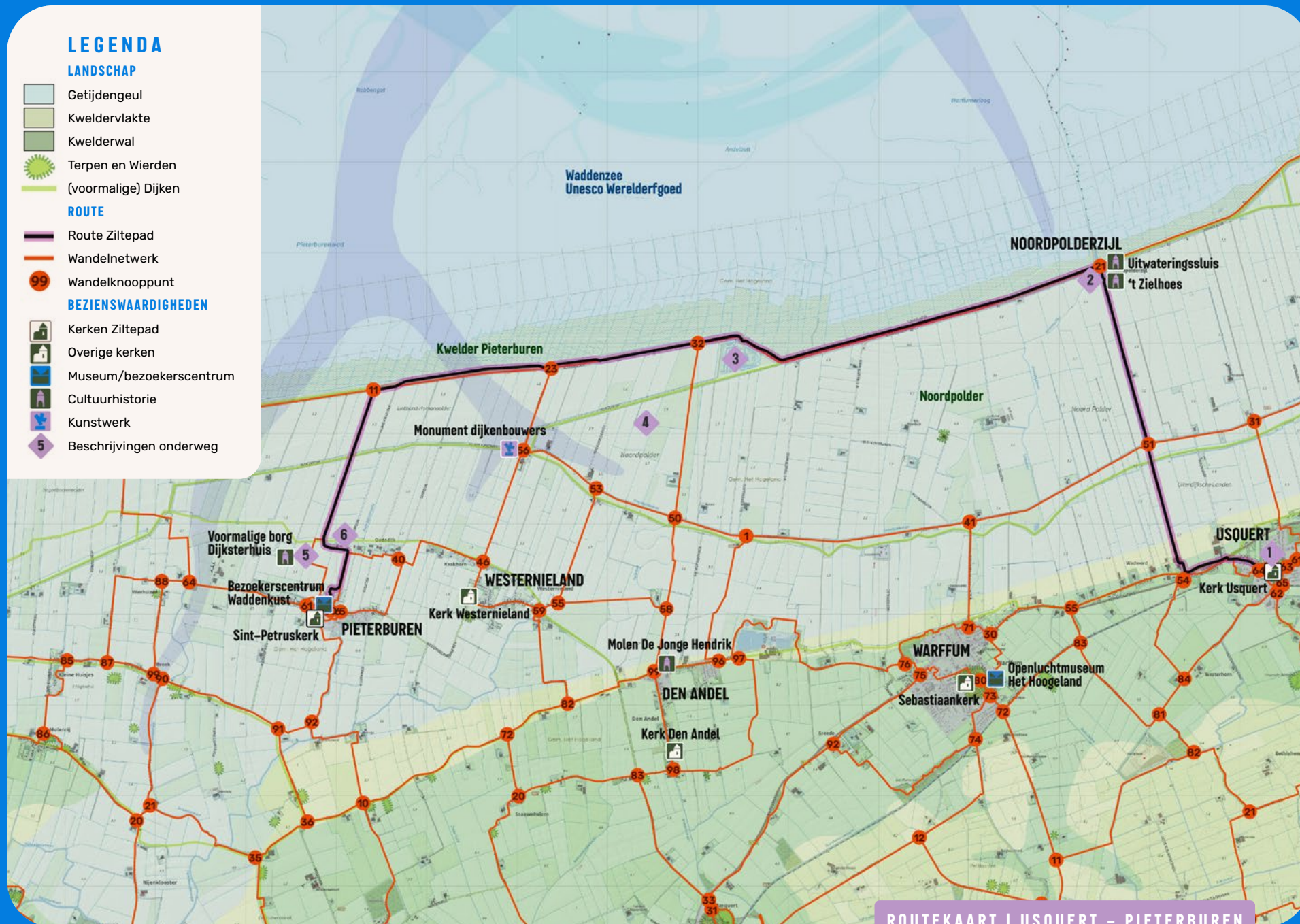
-  Getijdengeul
-  Kweldervlakte
-  Kwelderwal
-  Terpen en Wierden
-  (voormalige) Dijken

ROUTE

-  Route Ziltepad
-  Wandelnetwerk
-  Wandelknooppunt

BEZIENSWAARDIGHEDEN

-  Kerken Ziltepad
-  Overige kerken
-  Museum/bezoekerscentrum
-  Cultuurhistorie
-  Kunstwerk
-  Beschrijvingen onderweg



ROUTEKAART | USQUERT - PIETERBUREN



18

ETAPPE NAAR RECHTS

USQUERT UITHUIZERMEEDEEN

14,7 KM

CONTRASTERENDE KLEUREN EN EIGENHEID



DE SOBERE SCHOONHEID EN WEIDSHEID VAN HET LANDSCHAP SPIEGELT ZICH IN HET BAKSTEEN WAARUIT HUIZEN, VILLA'S, WINKELS EN OVERHEIDSGEBOUWEN IN NOORD-GRONINGEN ZIJN OPGEMETSELD.

De donkerrode gloed weerkaatst in de straten. Geeft warmte. De bouwstijl in primaire kleuren contrasteert met het groene gras, de gele tarwe of de helder blauwe lucht, dat dankzij de lage horizon pregnant aanwezig is.

De rode baksteen architectuur van de Groningse school maakte furore in Uithuizen aan het begin van de twintigste eeuw en is bezig met een sterke comeback. Er spreekt zelfbewustzijn uit en hoe belangrijk het is de eigenheid te koesteren, zeker als het zo mooi aansluit op het ritme van de afdrucken die de zee achterliet in het zilte cultuurland.

1 OP HET GRASVELD BIJ DE PETRUS EN PAULUSKERK, ZICHTBAAR VANAF DE KERKSTRAAT, VERWIJST EEN KUNSTWERK NAAR DE GENEZING VAN BERNLEF DOOR DE HEILIGE LIUDGER. 'En Liudger deed Bernlef zien', staat er onder de afbeelding waarvan de verf door weer en wind is afgebladderd.



2 LANGS DE STREEKSTERWEG STAAN ZOWEL KAPITALE BOERDERIJEN MET FRAAIE VOORTUINEN, VIJVERS EN GRACHTEN EN ENORME SCHUREN ALS KLEINE LANDARBEIDERSWONINGEN WAAR HET WERKVOLK WOONDE. Voor en na de Tweede Wereldoorlog groeide Usquert uit tot een 'rood' bolwerk, de SDAP en latere PvdA haalden er de absolute meerderheid van de stemmen, vaak meer dan 50 procent.



In de tiende eeuw bouwden enkele bewoners van Ölddörp huizen buiten de wierde die de aanduiding Uthuysen kregen. In de middeleeuwen telde Ölddörp nog vijf grote boerderijen, daarvan zijn er nog twee over. Tussen Ölddörp en Uithuizen stichtte Menno Gaaikema, de vader van cabaretier Seth Gaaikema, in 1936 een volkshogeschool om de jeugdwerkloosheid op het platteland aan te pakken en de verschillende bevolkingsgroepen te verenigen. In 2002 trok de stichting Zen River in het pand. Zij vestigden er een internationaal centrum voor Soto-zenboeddhisme.

3 DE WIERDE VAN ÖLDDÖRP WAS TOTDAT ER TERPAARDE WERD AFGEGRAVEN MET ZO'N 7 METER BOVEN N.A.P. DE HOOGSTE VAN GRONINGEN. Het lag op een kwelderwal in het dichtslibbende gebied van de Fivelboezem achter de haakwallen tussen Usquert en Uithuizen. In de wierde zijn munten uit de vroege en late middeleeuwen en kogelpotsherven gevonden.

4 BIJ KNOOPPUNT 20 IS HET MOGELIJK DE WEG EEN PAAR HONDERD METER TE VERVOLGEN NAAR 52 EN VANAF DAAR DE TUIN VAN MENKEMABORG TE BEZOEKEN. Bij de rondwandeling vanuit Uithuizermeeden wordt eveneens Menkemaborg aangedaan. Het is een van de weinig overgebleven borgen in Groningen. Op dezelfde hoger gelegen plek stond eerder een steenhuis uit de middeleeuwen. De borg is in 1614 ingrijpend verbouwd en uitgebreid, de tuin is ingericht als een schoolvoorbeeld van de Hollandse tuin. De borg maakt deel uit van het Groninger Museum en geeft een beeld van het leven van de Groninger jonkers in de zeventiende- en achttiende eeuw. In het schathuis is een restaurant gevestigd.

houtsnijwerk is van Jan de Rijk. Het interieur toont de nauwe band met de bewoners van Menkemaborg. De Alberda's schonken preekstoel, orgel en een herenbank. Ze vormen een van de rijkste protestantse inrichtingsensembles in de provincie.

5 DE JACOBKERK VAN UITHUIZEN IS WAARSCHIJNLIJK TUSSEN 1225 EN 1250 DOOR MONNIKEN GEBOUWD. Door de groei van Uithuizen is de kerk in 1794 vergroot met een zijbeuk aan de noordzijde van het schip. De kerk trekt internationaal bezoekers vanwege het orgel. Het is een van de best bewaarde instrumenten van de Duitse vermaarde orgelbouwer Arp Schnitger. De kas is vervaardigd door Allert Meijer, het

6 DE OUDEDIJKSTERWEG MARKEERT DE KUSTLIJN UIT DE DERTIENDE EEUW. De noordelijk van de weg gelegen Uithuizerpolder, Eemspolder en Emmapolder zijn in de daaropvolgende eeuwen ingedijkt. De zeedijk schoof steeds verder op. De dijk die in 1717 na de rampzalige Kerstvloed is aangelegd onder leiding van Thomas van Seeratt, de Middendijk, is in de Uithuizerpolder nagenoeg verdwenen na de aanleg van nieuwere zeedijken. De ingepolderde kuststreek kent langgerekte kavels die tot aan de horizon reiken, het oude land is veel kleinschaliger verkaveld en bestaat uit een mix van arbeiderswoningen en boerderijen.





8 UITHUIZERMEEDEN BESTOND ROND 1200 UIT ENKELE

BEWOONDE WIERDEN. Met de aanleg van de Oude Dijk groeide het dorp dat in het noorden aan de Waddenzee grensde en in het oosten aan de Fivelboezem. Scheepvaart en visserij waren belangrijke inkomstenbronnen. De ligging op een uitloper in zee maakte het dorp kwetsbaar voor overstromingen. Bij de Sint-Maartensvloed in 1686 en de Kerstvloed van 1717 verdronken vele honderden inwoners. De uitgang 'meeden' verwijst naar de hooi- en graslanden in een van oorsprong nat gebied. De Mariakerk is gebouwd in het midden van de dertiende eeuw waarmee het dorp zich losmaakte van Uithuizen. In het interieur is veel werk terug te vinden van de Groninger schrijnwerker Allert Meijer zoals herenbanken, doophek en preekstoel. Het is niet verwonderlijk dat de toren lijkt op die van de Der Aa-kerk in de stad. Meijer was stadsbouwmeester en betrokken bij de bouw ervan. Het orgel is een ontwerp van Albertus Antoni Hinsz, nog zo'n gevestigde naam. De orgelbouwer overleed in 1785 terwijl de bouw nog in volle gang was. Zijn meesterknecht maakte de klus af.

7 ROND RENSUMABORG AAN DE RAND VAN UITHUIZERMEEDEN

LIGT EEN PRACHTIG PARK MET STINZENPLANTEN zoals het Haarlems klokkenspel in de ondergroei en een oude boomgaard met zeldzame appelrassen die in ere is hersteld. De borg, die in bezit is van een stichting gelieerd aan de tuinarchitect Renske Boon, duikt voor het eerst in geschriften op in 1626. Aan de kant van de Oudedijksterweg ligt een uitkijkpunt verscholen in een bosje seringeng. Het uitzicht over de vrijwel boomloze polders tot aan de zeedijk is weids.

ROUTEBSCHRIJVING

ETAPPE NAAR RECHTS

→ **Usquert - Uithuizermeeden**

AFSTAND 14,7 km

STARTPUNT Kerk Usquert

Met de rug naar de ingang van de Petrus en Pauluskerk in Usquert **RA** → het smalle kerkpaadje af. Op de straat **RA** → de Kerkstraat aflopen. Op de hoek bij knooppunt 63 rechtdoor op de Hoofstraat en vervolgens rechtdoor Streeksterweg naar 61. Bij 61 rechtdoor naar 48. Bij 48 rechtsaf 47 en daar **LA** naar 46. Vlak voor Uithuizen gaat de Ölddörpsterweg linksom de wierde van Olddörp met een paar boerderijen. Bij kruising met Holwindsterweg links aanhouden. Vlak na bord bebouwde kom **RA** → bij 46 Heermalaan naar 50. Route loopt langs de dorpsrand van Uithuizen. Op viersprong **RA** → Maarweg en bij 50 **LA** Oude Tilsterweg naar 20. Langs de tot appartementencomplex verbouwde Ambachtsschool de Brouwerijstraat uitlopen, **RA** → J. Cohenstraat over de brug met haven en bij 20 **LA** door de Oosterstraat. Gaat over in Hoofdstraat Oost. Langs de




Jacobikerk de Hoofdstraat West. De kerk is overdag open en een bezoek zeker waard. Knooppuntenroute volgen **RA** → Mennonietenkerkstraat en **LA** de Molenwierdstraat. Op de Sint-Vincenttiusstraat **LA** en op de Hoofdstraat-West **RA** →. Einde op T-splitsing **LA** Geraldadrift, weg schuin oversteken schelpenpad door plantsoen. Op kruising met straat (J F Kennedylaan) **RA** → naar rotonde, die rechtdoor oversteken en eerste weg **RA** → over Bovenhuizen. **LA** Vicariepad (fietspad naar Uithuizermeeden). Bij 51 **LA** en direct **RA** → naar 22. Vicariepad gaat over in Dingebospad. Bij 22 op Verlengde Dingeweg **LA**, uitlopen tot T-splitsing **RA** → Oude-Dijk (gaat over in Oudedijksterweg). Eerste weg **RA** → Rensumalaan en vervolgens **LA** zandpad achter borg Rensuma. Op viersprong wandelpaden **LA** naar uitkijkpunt tussen seringeng (heen en terug). Terug bij viersprong voor vijver **LA** en linksom de borg. Aan linkerhand ligt een boomgaard met oude appelrassen. Aan de voorkant van de borg Rensuma **LA** de oprijlaan aflopen, kruist spoorlijn en komt uit op Hoofdstraat Uithuizermeeden. **RA** → naar 66 en **LA** over de Torenstraat naar 67 op de hoek van Mariakerk.

LEGENDA

LANDSCHAP

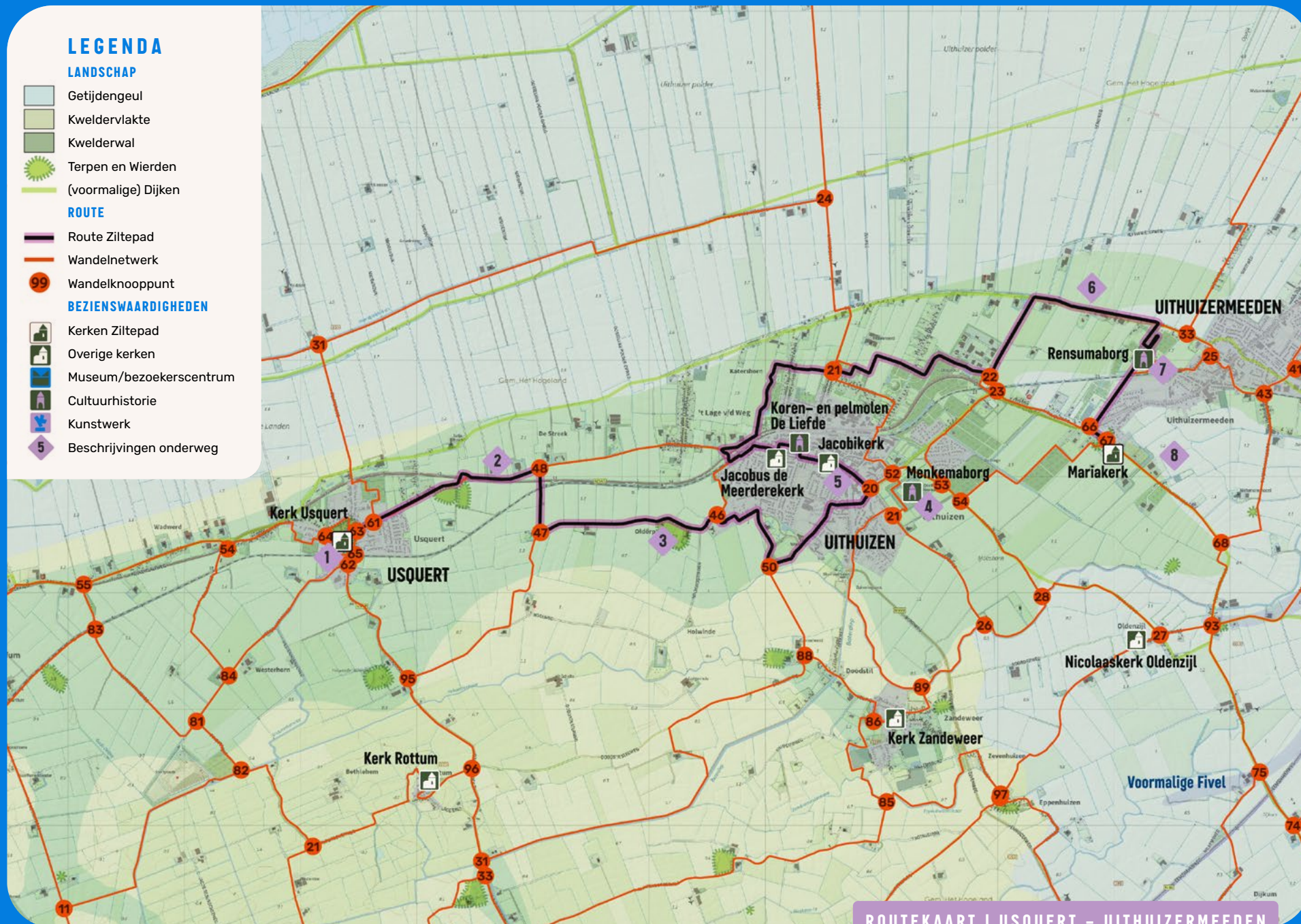
-  Getijdengeul
-  Kweldervlakte
-  Kwelderwal
-  Terpen en Wierden
-  (voormalige) Dijken

ROUTE

-  Route Ziltepad
-  Wandelnetwerk
-  Wandelknooppunt

BEZIENSWAARDIGHEDEN

-  Kerken Ziltepad
-  Overige kerken
-  Museum/bezoekerscentrum
-  Cultuurhistorie
-  Kunstwerk
-  Beschrijvingen onderweg



ROUTEKAART | USQUERT - UITHUIZERMEDDEN

FIETSRUTES

RECHTSOM

ROUTE Usquert - Uithuizen - Uithuizermeeden

AFSTAND 17 km

STARTPUNT Kerk Usquert

Met de rug naar de entree van de Petrus of Pauluskerk in Usquert linksom de kerk de terp affietsen. Op de T-splitsing met de Hoofdstraat **← LA** naar 45. Bij 45 rechtdoor naar 64. Na rotonde over het spoor en **← LA** Geraldadrift en **RA →** Hoofdstraat West in Uithuizen. Bij 64 rechtdoor naar 67. In Doodstil bij 67 **← LA** naar 11 (Zandeweer) en bij 11 rechts aanhouden naar 94 (Eppenuizen). Bij 94 **← LA** 93 over Oldenzijl. Bij 93 **← LA** naar 12 en bij 12 **RA →** richting 65. Op de hoek met Menkemaborg en Dingeweg **RA →** richting 74. In Uithuizermeeden op splitsing Hoofdstraat met Torenstraat **RA →** naar Mariakerk.

LINKSOM

ROUTE Uithuizermeeden - Uithuizen - Usquert

AFSTAND 17 km

STARTPUNT Kerk Uithuizermeeden

Met de rug naar de entree van de Mariakerk in Uithuizermeeden **RA →** en **← LA** op de Torenstraat. Op de kruising met de Hoofdstraat **← LA** richting 65. Bij Menkemaborg **← LA** Moeshornweg naar 12. Bij 12 **← LA** 93. Bij 93 **RA →** naar 94 (Eppenuizen). Bij 94 **RA →** over Trekweg naar 11 in Zandeweer. Bij 11 links aanhouden Veilingweg naar 67 (Doodstil). Bij 67 **RA →** naar 64 (langs Jacobikerk). Bij 64 rechtdoor naar 45. Bij 45 rechtdoor naar 76 en Petrus of Pauluskerk in Usquert.

LANGS DE RUIGE RAND VAN HET NOORDEN

Foto: Jan Bijl

HET ZILTE PAD

LANGS DE RUIGE RAND VAN HET NOORDEN

Met het pad van
kerk naar kerk

willen Groninger Kerken en Stichting Alde Fryske Tsjerken in samenwerking met Visit Wadden het cultureel erfgoed verbinden aan het Werelderfgoed landschap, de unieke dorpen, de inwoners en het thema bezinning.

HET ZILTEPAD BIEDT MEER DAN ALLEEN WANDELEN EN FIETSEN

Naast de wandel- en fietsroutes is er o.a. ook een Podcastserie, een Meditatiegids en een Menugids met lokale culinaire inspiratie. Deze liggen voor je klaar in de deelnemende kerken, maar je kunt ze ook terugvinden op www.visitwadden.nl/hetziltepad. Daar vind je ook een overzicht van lokale activiteiten langs de route en suggesties voor overnachten en eten onderweg.

TOEGANG KERKEN

Langs Het Ziltepad zijn de kerken in principe dagelijks geopend van 1 april tot eind oktober, van 9.00 tot 17.00 uur. Buiten deze periode is toegang mogelijk via een sleuteladres.

De kerk van Hegebeintum is een uitzondering in deze route. Kijk voor de tijden op www.terphegebeintum.nl

MEER INFO

visitwadden.nl/hetziltepad

Je kunt ons volgen via Instagram en Facebook @HetZiltepad

22 ETAPPES

Vanaf 2027 heeft Het Ziltepad maar liefst 22 etappes langs de Waddenkust, van Den Helder tot Termunten én 22 rondwandelingen, bij elke kerk één.

HET ZILTEPAD IS EEN GEZAMENLIJK INITIATIEF VAN

Groninger Kerken en Stichting Alde Fryske Tsjerken in samenwerking met Visit Wadden en is mede mogelijk gemaakt door Het Waddenfonds, Mondriaan Fonds, Stichting Vrienden op de Fiets, Provincie Noord-Holland, Provinsje Fryslân, Provincie Groningen, FB Oranjewoud en het Cultuurfonds.

groningerkerken.nl

aldefryskeTsjerken.nl

COLOFON

SAMENSTELLING, TEKST EN FOTOGRAFIE

Fokko Bosker

REDACTIE

Ruth ter Voort, vrijwilligers van de plaatselijke commissies van de kerken en Stichtingen Groninger Kerken en Alde Fryske Tsjerken.

TOPOGRAFISCHE KAARTEN MET ROUTES

Fries Erfgoed Collectief: Jelmer Bokma & Topokaartopmaat: Luitzen Nijdam

LINOSNEDE OMSLAG

Gerrit Terpstra

GRAFISCH ONTWERP

NØBODY | thisisnobody.nl



**In dit routeboekje vind je een
rondwandeling in Usquert en de trajecten
van en naar de kerk van Usquert.**

Dit boekje is onderdeel van een reeks van
22 etappes die samen het volledige Ziltepad
bewandelen. Spaar ze allemaal!

